

Таким чином, можна стверджувати, що громадська думка – це особливий стан суспільної свідомості, що виражає домінантне відношення, позицію з приводу актуальних суспільно значимих питань. Громадська думка тісно пов'язана із суспільними настроями, які формуються у групах. Суспільний настрій є значущою силою, яка спонукає людей до певної діяльності, визначає поведінку різних спільностей.

Суспільні настрої та громадська думка можуть мати спільний суб'єкт – великі групи, спільноти, класи, суспільство та бути спрямованими на один і той самий об'єкт. Якщо основними елементами громадської думки виступають цінності та відношення, то основою суспільних настроїв є емоції та почуття. Відповідно до цього, при емпіричному дослідженні можливо поєднати вивчення громадської думки та суспільних настроїв окремих груп, спільнот і т.д. стосовно спільного предмету, але індикатори будуть неоднаковими.

Підсумовуючи, зазначимо, що в даній статті було окреслено основні підходи до визначення громадської думки та суспільних настроїв і особливості вивчення цих явищ у галузі соціологічної науки.

Завдяки розгляду цих характеристик, нам вдалося виокремити сутнісні характеристики суспільних настроїв відносно характеристик громадської думки, що є дуже важливим для подальшого емпіричного їх вивчення.

Література

1. Артемов Г.П. Политическая социология: Уч. пособие. – М.: Логос, 2002. – 280 с.
2. Бурдые П., Шампань П. Общественное мнение // 50/50: Опыт словаря нового мышления / Под ред. М.Ферро и Ю. Афанасьева. – М.: Прогресс, 1989. – 557с.
3. Гавра Д.П. Общественное мнение как социологическая категория и как социальный институт. / Д.П.Гавра. – СПб.: Изд – во СПбГУ, 1995. – 236 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Основы философии права, або природне право та державознавство. – К.: Юніверс, 2000. – 336 с.
5. Парыгин Б. Д. Общественное настроение. Изд-во: М.: Мысль, 1966 г. – 328 с.
6. Социальная психология. Краткий очерк / Под общ. ред. Г. П. Предвечного и Ю. А. Шерковина. М.: Политиздат, 1975. 319 с.
7. Социология: Энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
8. Танчин, І. З. Соціологія: навч. посібник. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/19740704/sotsiologiya/struktura_gromadskoyi_dumki
9. Public opinion. (2008). In Encyclopædia Britannica. [Електронний ресурс] Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/482436/public-opinion>

Рецензент кандидат соціологічних наук, доцент О.В.Жулькевська

УДК 27-423-284

Дмитро Щербацький
м.Чернівці

ВЗАЄМОДОПОВНЮВАНІСТЬ ІДЕЙ ПРАВОСЛАВ'Я ТА КАТОЛИЦИЗМУ В ПОЯСНЕННІ ТЕОДИЦЕЇ

У статті розглядаються спільні риси у поясненні теодицеї, які існують у рамках таких християнських напрямків, як католицизм та православ'я. Питання входження гріха та проблема зла; проблема свободи та відповідальності людини; твердження про те, що є втіленням абсолютного добра і могутності; твердження про те, що причиною входження зла у світ є сама людина; роль Ісуса Христа. Крім зазначених тем проаналізовано гуманізм теодицеї та її функція у сфері легітимізації суспільних відносин.

Ключові слова: теодицея, гріх, зло, свобода, відповідальність, добро, вина, гуманізм, легітимізація.

В данной статье рассматриваются общие черты в объяснении теодицеи, существующие в рамках таких христианских направлений, как католицизм и православие. В качестве подобных черт анализируются такие вопросы: появление греха и проблема зла; проблема свободы и ответственности человека; утверждение того, что в появлении зла в мире виноват сам человек; роль Иисуса Христа. Кроме вышеназванных тем будут рассмотрены гуманизм теодицеи и ее функции в сфере легитимизации общественных отношений.

Ключевые слова: теодицея, грех, зло, свобода, ответственность, добро, вина, гуманизм, легитимизация.

In this article common features in the explanation of theodicy are considered which are in such Christian directions as Catholicism and Orthodoxy. Like these features the following questions will be considered: the question of sin and the problem of freedom and responsibility of man; the confirmation about what is accomplishment of absolute kindness and power; the confirmation that the reason of appearing evil in the world is the man; the role Jesus Christ. Beside these subjects we'll learn humanism of legitimism of social relations.

Keywords: theodicy, sin, evil, freedom, responsibility, good, guilt, humanism, legitimization.

Актуальність теми дослідження зумовлена зацікавленістю проблемами, які безпосередньо або опосередковано пов'язані із питаннями релігії. Крім цього взаємодоповнюваність ідей православ'я та католицизму у поясненні теодицеї є малодослідженими. При визначенні актуальності теми дослідження слід відзначити: незважаючи на те, що православ'я та католицизм характеризуються наявністю значних відмінностей у сфері догматики, у певних положеннях ці християнські течії є дуже подібними. Ця подібність зумовлюється спільним теоретично-релігійним коренем. Саме цю спільність окремих положень ми прагнемо висвітлити в даній статті.

Завдання роботи полягає у розгляді тих рис теодицеї, які, на нашу думку, є спільними у сфері таких напрямків християнства, як католицизм та православ'я. Дослідження буде проведено шляхом порівняльного аналізу православ'я та католицизму. Однак це порівняння проводилася виключно з метою пошуку тих точок дотику, які стосуються окреслених проблем.

Метою дослідження є доведення твердження, що спільними рисами католицизму та православ'я у процесі розвитку теодиційного вчення є погляди на входження в світ гріха; на проблему існування зла, людської свободи та її відповідальності; твердження про те, що Бог є втіленням абсолютного добра та могутності, а також про виключну роль Ісуса Христа. Разом із тим ми будемо доводити наявність легітимізуючої функції теодицеї та вагомої ролі гуманізму.

Звертаючись до рівня розробки теми слід зазначити, що він, на наш погляд, є недостатнім. Єдиною роботою, яку ми зустріли, є стаття С.Добрянського та Т.Полянського, присвячена релігійно-філософській інтерпретації поняття „зла” [9], яку автори здійснюють саме на прикладі християнства. Тож за винятком зазначеної праці, яка торкається лише окремого компонента нашого об'єкту дослідження, ми не можемо зазначити більше жодної.

Звертаючись до спільних рис теодицеї в рамках християнського вчення, незалежно чи то православ'я, чи католицизм, вважаємо, що такими рисами є:

- питання входження гріха та проблема зла.
- проблема свободи та відповідальності людини;
- твердження про те, що Бог є втіленням абсолютного добра та могутності;
- твердження про те, що причиною входження зла у світ є сама людина;
- роль Ісуса Христа;

Поява зла у світі як у православних, так і в католиків асоціюється із так званим первородним гріхом. Християни всіх напрямків сходяться на тому, що змістом первородного гріха є той непослух, який Адам свого часу проявив до Бога. Розглядаючи тему зла, маємо торкнутися самого його змісту. Сучасний православний дослідник Андрій Кураєв приймає ще

Августином висловлене несубстанційне бачення природи зла. Він доповнює цей погляд, стверджуючи, що бачення зла, як відсутність добра, не повністю здатне охарактеризувати зміст цього явища. Зло, на думку богослова, містить у собі певну присутність. Як приклад, він наводить ненависть, яку наділяє активністю, розумом, дієвістю, надає творчої сили [18, с.6]. Продовжуючи розгляд проблеми гріха, Кураєв наділяє його ще однією рисою – особистісністю. Ця остання ознака притаманна гріху тому, вважає Кураєв, що зло входить у світ лише тоді, коли чиясь воля обирає його, а не самостійно [18, с. 6].

Ми із упевненістю можемо підтримати С. Добрянського та стверджувати, що розуміння зла у християнстві має такі спільні риси стосовно розуміння зла: По-перше, зло розуміється як реально існуюче духовне явище. Через це явище було спотворено встановлений Творцем досконалий Божий задум (світ). По-друге, зло у світі з'явилося винятково як результат свавілля (непослуху) щодо до Бога. Важливо також розуміти або пам'ятати, що стосовно Бога свавілля було вчинене певною духовною силою – дияволом. Християни будь-якого напрямку вірять також у те, що людина повторила вчинок диявола і проігнорувала правила поведінки, які заповідав Бог. Саме через поведінку Адама досконалий світ став «зіпсованим» й втратив первородну чистоту і досконалість. По-третє, зло безпосередньо вплинуло на мотивацію у людських стосунках. Внаслідок цього мотивація спотворилася, і це спотворення проявляється у нездатності людини усвідомити призначення та сенс власного життя. Людина, не розуміючи істинного сенсу життя, веде себе таким чином, що своєю поведінкою завдає шкоди безпосередньо собі та довколишнім. І по-четверте, коли людина прагне протидіяти як злу, так і його проявам, вона повинна звертатися до навчання духовних істин та виховання в собі тих принципів світоставлення, світосприйняття та поведінки, які пропагуються християнською церквою [9, с.17].

Звертаючись до такої проблеми, як проблема свободи та відповідальності людини, маємо констатувати, що сьогодні релігійні філософи (за винятком представників лютеранства та кальвінізму) більше схильні підтримувати тезу про її наявність.

Переходячи до розгляду питання людської свободи та відповідальності, звернемося до вже згаданого нами православного богослова А. Кураєва. Він заявляє, що зло є результатом виключно вільного людського вибору [17, с.8]. Такої ж точки зору притримується і сучасна католицька церква. Так, у катехізисі, виданому в 2001 році, не міститься й натяку на передвизначення. Навпаки там недвозначно підтримується теза про існування свободи людської волі. В цій книзі стверджується, що Бог наділяє людину не лише існуванням, а й здатністю діяти вільно. Причому остання здатність характеризується як така, що підносить людську гідність. Трохи далі визначається, що причиною гріха було ніщо інше як те, що Адам, зловживаючи своєю свободою, не дотримався Божої заповіді [15, с. 103]. І далі продовжується: „Через свободу кожен володіє собою. Свобода є в людині силою зростання та становлення в істині і добрі” [15, с. 417].

Інший сучасний богослов Генрі Кларенс Тіссен стверджує, що Бог наділив людину здатністю до вибору. Людина отримала змогу обирати навіть в тому випадку, якщо це перечить волі Бога [24, с. 176].

Про важливу роль, яку займає поняття та явище свободи і сьогодні, свідчить розмова Дмитра Нікуліна із Алквіном Платінгою, професором філософії університету Нотр Дам. Зміст наведеної розмови свідчить на користь того, що А. Платінга був послідовником Вільгельма Лейбніца. Так само, як і для Лейбніца, вихідними пунктами є припущення можливості існування можливих світів та поняття свободи [5].

Розглянувши питання свободи, звернемося до питання людської відповідальності за вчинені нею дії. Одразу слід зазначити, що з цього приводу можна знайти принаймні дві точки зору.

Бачення гріха в руслі католицької філософії має такі варіанти: чи то як людська провина, як у Помпонацці [22, с. 98], чи то як образа, завдана Богу, як у Петра Абеяра [1, с. 56]. І в першому випадку, і в другому гріх є діянням людини. Можна сказати, що як і в першому, так і в другому випадку людина лишалася винною в тому, що вчинила непослух.

Що стосується православної традиції, то розуміння гріха тут, за словами А. Кураєва, є дещо своєрідним. Він сприймає гріх як рану, яку людина завдає не Богу, а сама собі [16, с.15], і приписує саме такий тип сприйняття всьому східному християнству. Ми стверджуємо про своєрідність, а не відмінність тому, що подібні мотиви зустрічали в західній християнській філософії не один раз. Коли йдеться про свободу людської волі, можна говорити про те, що гріхопадіння відібрало у людини справжню свободу і вкинуло душу в рабство гріха. Такий аспект розуміння гріха є дуже близьким до твердження Кураєва про рану, завдану душі.

Звертаючись до постаті Ісуса Христа, слід зазначити, що незалежно від того, чи у католицизмі, чи то у православ'ї ця постать є ніби вершиною теодицеї або, на наш погляд, останнім аргументом. Справа в тому, що постать Христа є визначальною для всього християнського вчення в цілому, а отже, вона є визначальною і для такого її розділу, як теодицея. Так, наприклад, Томас Гоббс говорить про роль Ісуса Христа, що „...він Спокутник, або Рятівник: ... він пастир, радник або спокутник, тобто пророк, посланий Богом...” [8, с. 370]. З православного боку так про Христа говорить єпископ Варнава: „Первородний гріх не може бути загладжений жодним каяттям; він згладжується лише благодаттю Бога, через втілення Ісуса Христа.” [12, с. 60]. Варнава ніби наслідує Бердяєва, який говорив, що „Голгофська жертва Христа, здійснена Богом та людиною, і є теодицея не в розмірковуваннях, а в житті, в дії” [4,с.55].

Один із сучасних західних богословів Юрген Мольтман поєднує провідну роль Христа із творчим потенціалом людини, вважаючи, що лише прийнявши Христа, людина може отримати спасіння, „взявши свій хрест” [21].

Крім вищеперерахованих спільних складових рис, католицизм і православ'я поєднуються ще й іншими рисами, такими як, наприклад, роль теодицеї в легітимізуючій функції суспільної поведінки та гуманізм теодиційного вчення.

Торкаючись питання легітимізуючої функції релігії, ми маємо зазначити, що вона проявляється в здатності релігії виховувати у віруючих шанобливе ставлення до певних суспільних норм поведінки як до продукту Божого промислу, а не суспільного розвитку [10, с. 360]. Ні в кого не виникне заперечень, що суспільні норми містять в собі певні суперечності, і є далекими від моральної досконалості в плані того, що містять в собі елементи примусу та насилля.

Із християнського принципу розуміння світу впливає, що саме Бог створив світ і суспільні норми, які регламентують міжособисті відносини. На користь цього твердження свідчить Лейбніц, який стверджує, що Богом був створений найбільш досконалий світ із усіх можливих. Сюди відносяться й правила суспільного співіснування як найбільш досконалі з усіх можливих [19, с. 136].

Християнська література сповнена положень про важливість суспільних норм, і містить, якщо не прямі, то опосередковані вказівки на те, що існуючі правила співіснування суспільства встановлені вищим законом. Правила, встановлені людьми, таким чином, наголошують на тому, що влада, яка є необхідною для встановлення морального порядку, походить лише від Бога. Для підтвердження цього постулату наводяться 1 та 2 вірші 13-го послання св. Апостола Павла до римлян: „Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога. Тому той, хто противиться владі, противиться Божій настанові; а ті, хто противиться, самі візьмуть осуд на себе” (Рим. 13, 1-2) [15, с. 448]. Інший аргумент, що підтверджує дану позицію, ми зустрічаємо вже у християн православного обряду. Розглядаючи питання про данину кесарю, вказується на відповідь Ісуса: „Отже, віддайте кесарю кесарево, а Боже Богу” [13, с. 379].

Розглядаючи питання легітимізації, вважаємо за доцільне звернутися до Іоанна Златоуста та того, що він назвав „природним законом” [14, с. 289]. Під моральним законом і в часи патристики, і в більш пізній час розуміли закладену в людині здатність розрізняти добро і зло, не спираючись на власний досвід, який виступає наслідком виховання та засвоєння вже встановлених правил поведінки. В такому розумінні моральний закон ототожнюється із

совістю. Звертаючись до Соловйова, доречно зазначити, що поняття совісті в його етичній концепції займає провідне місце і є одним з положень, на якому базується вся його праця. Підтвердженням цього є вислів: «Лише голос совісті, який визначає наше ставлення до ближнього і до Бога, як добре так і зле, надає їм морального значення» [23, с. 85]. Надалі автор визначає необхідність моральності в регулюванні суспільних відносин, починаючи від конкретно правових відносин до відносин економічних [23, с. 310]. Ключовим висловом, яким ми завершимо виклад питання співвідношення добра і зла у співвідношенні легітимізуючої функції християнства у Соловйова, стане таке його твердження: „Між ідеальним добром і злою дійсністю є проміжна царица права й закону, яка існує заради втілення добра, і обмеження та виправлення зла” [23, с. 12].

Православний філософ, до аналізу ідей якого ми звернулись, – не єдиний, хто розглядає питання теодицеї дотично до „природного закону”. Ми вже згадували про його попередника – Іоанна Златоуста. Протестантський богослов Генрі Тессен також підтримує твердження про наявність Божого морального закону в системі людських відносин. Цей закон, за його словами, стосується конституції розумних і вільних істот [24, с. 172], тобто людей, особистостей.

Всі наведені аргументи свідчать про те, що право, як суспільний феномен, у контексті богослов'я не є результатом суспільного розвитку, а є таким, який встановлений Богом на рівні всього людства в цілому та, більше того, на рівні свідомості кожної людини зокрема.

Проблема захисту Бога як втілення добра займає провідне місце у доктрині передвизначення. Розглядаючи зміст цього поняття, можемо розуміти його так: передвизначення засновується на тому, що божество має свій план, мета якого зробити світоустрій досконалим. Це виправдовується тим, що Бог володіє особистісними моральними якостями [7, с. 821].

Першим, хто розвинув дане поняття, є Блаженний Августин. Передвизначення Августина є особистісно зорієнтованим. Бог визначає, переконаний він, в силу своєї милості, кому дарувати спасіння, а кому – ні. Причому, богословом акцентується увага на тому, що спасіння цілком залежить від волі Бога, а не від поведінки людини [6, с. 8]. Подібно до твердження Августина висловлюється і Фома Аквінський, зазначаючи: „Є люди, яких Бог відштовхує” [3, с. 208]. Проте найбільш радикально вчення передвизначення було розвинене засновником однієї із протестантських течій в християнстві – Жаном Кальвіном. За одним із принципів розуміння передвизначення у Кальвіна наголошується на тому, що ще до створення світу Бог визначив, не лише кого з людей врятувати, а кого ні, але й принципи загальносвітового розвитку. Бог тим самим, вважав він, наперед запланував його історичний розвиток [10, с. 225]. В такому аспекті передвизначення навіть не доповнює вищенаведені аргументи, які стосувались моральності та природного закону, а є їх іншою стороною. Загалом можна стверджувати, що моральність і природний закон в теодицеї – передвизначені, зумовлені Божим планом світоустрою.

Із викладеного випливає, що Божий задум створення світу має на меті його (світу) досконалість. Стосовно того, чи було Богом заплановане гріхопадіння людини чи ні, християни не мають однозначної чи навіть якоїсь визначеної позиції. Але нас це явище цікавить лише в контексті того, наскільки концепція договору Бога з Адамом містила перші правила поведінки (Закон). Ці правила, якщо їх взяти як засадничі, можна із впевненістю прийняти за певний прояв права. Їх подібність посилюється ще й тим, що договір мав всі ознаки правової норми: гіпотезу, диспозицію і санкцію.

Виходячи із положення, що Бог встановив правила, якими повинна була керуватись людина до гріхопадіння, та у наступних історичних етапах її існування, богослови виправдовують Божим діянням необхідність також створити певні правові норми. Пізніше існування правових норм та інституту держави підтверджується християнством практично із початкового етапу його існування. Згадаймо відповідь Ісуса на запитання: чи варто платити данину кесарю.

Логічного завершення, на нашу думку, ідеї легітимізації отримали у Лейбніца з католицького боку, та у В. Соловйова – з православного. Ці автори у своїх працях поєднали

всі досягнення релігійної та богословської думки попередників. Подібним є те, що вони вказують на „бажання” Бога створити саме такий світ, який ми спостерігаємо. Це, звісно, включає в себе також наявні закони, державні інституції та інші правила, на основі яких відбувається співіснування людства. А приймаючи ці аргументи, безглуздо для християнства не сприймати суспільні норми, адже вони не просто встановлені людством в результаті його історичного розвитку та вдосконалення законодавчої бази, а є, з точки зору теодицеї, результатом Божої діяльності, реалізації його есхатологічного плану заради створення умов для спасіння людства [25, с. 148].

Що стосується безпосереднього розгляду гуманістичних елементів у теодиційному вченні, завчасно хочемо зазначити те, що ми будемо проводити розгляд гуманістичних мотивів у теодицеї, вибудованій на принципі передвизначення та на принципі існування вільної волі.

Передвизначення є поняттям теологічної традиції, що фіксує феномен детермінованості поведінки людини божеством. За християнським розумінням у людини залишається свобода дій, за які вона сама несе відповідальність. Позиція християнства відносно передвизначення та свободи волі не є однозначною. В християнстві, особливо в католицизмі, ми можемо зустріти значну прихильність до передвизначення, принцип якого був визначений Лейбніцом, а саме такого, який він називає „долею стоїків” [19, с. 54]. Відповідно до цього принципу люди не відвертаються від своїх справ. Таке світосприйняття лише навіювало людям спокій щодо тих чи інших подій завдяки усвідомленню їх необхідності, яка робить марними ті чи інші турботи чи переймання. Тому Лейбніц показує хибне розуміння передвизначення, називаючи його „долею по-турецьки”, яка є повним фаталізмом. Наведення останнього вказує на те, що в християнській традиції, принаймні у кінці XVIII – на початку XIX століття мало місце подібне розуміння Божого передвизначення. В такому ракурсі суперечливість співвідношення фактору вільної волі людини і дії благодаті Бога набуває першочергового значення.

У ранній християнській церкві не існувало систематизованого теодиційного вчення. Воно виникло в V столітті, коли виникла суперечка між Августином та Пелагієм з цього питання. Пелагій виправдовував Бога, показуючи людську волю як таку, що нездатна до зла. Також він доводив, що гріхопадіння Адама не справило жодного впливу на здатність будь-якої людини чинити добродієність. Кожна людина, на його думку, створена Богом, і тому не наслідок від Адама ні самого зла, ні схильності до нього. Пелагій та його послідовники стверджували, що Бог не вважає людей відповідальними за гріх праотця [25, с. 146]. Здатність людини отримати спасіння відповідає принципу гуманізму: людина досягає спасіння завдяки повному вияву та розвитку своїх здібностей. Цінність людини підносить її настільки високо, що вона, в уявленнях теологів, виступає творцем не лише власної долі, а й світу в цілому.

Августин та послідовники детермінізму притримувалися діаметрально протилежної точки зору. Він стверджував, що через гріх Адама всі люди взяли участь у гріхопадінні, а отже ті, які навіть починають життя, вже несуть тягар зла. Таким чином, кожна людина отримує зіпсовану природу і без Божої благодаті не може не грішити і чинити добро. На цій підставі Августин зробив висновок, що Бог, будучи всюдисущим, знає за яких саме умов людина обере те, що бажає Бог, і діє таким чином, щоб створити ці умови. Разом із тим Августин не заперечує існування людської волі в рамках тяжкості гріха, але не більше цього. Разом із тим він вказує, що Адам добровільно обрав гріх між ним та добром, що проявляється лише у повній покорі заповідям Бога [2, с. 1211]. У такому вигляді теорія передвизначеності, а отже, і теодицея явно містить в собі суперечність і свідчить на користь людини. Адже Богом було наперед визначено, що вона повинна вчинити гріх, і більше того, не може не грішити і отримати благодать, окрім того, як через сприяння Бога. А він діє вибірково, сам обирає кого врятувати.

Найбільш цікавим є дослідження розуміння даної проблеми протестантами. Як зазначає Л. Маркова, „в науковому дослідженні релігії особливого успіху досягли протестантські теологи та вчені” [20, с. 111]. Вони, так само як і представники традиційного християнського сповідання, принцип теодицеї спрямовували на виправдання людини в її

гріхопадінні. Мартін Лютер в своїй есхатологічній системі підтримує августинівську концепцію передвизначення. Він погоджується, що в світі існує зло, а звідси й конфлікт між Богом та сатаною. Лютер висуває своєрідну теорію спасіння. Віра для нього стає відправним та головним пунктом протидії злу. Саме віра, а не вчинки, на його думку, покликана забезпечити благість в Божих очах. Наріжним пунктом лютеранської доктрини виправдання вірою є те, що ініціативу в процесі виправдання на себе бере Бог, надаючи для цього всі необхідні засоби. За словами богослова А Марата, в цій доктрині ми бачимо турботу Лютера про окрему людину і її суб'єктивну свідомість, що відображало пов'язане із Ренесансом виникнення індивідуалізму. В даному вченні увага акцентується на тому, що спасіння для людини можливе лише через милість, яка історично напередвизначена. Людина не вирішує свою майбутню долю, у неї немає ніякого вибору, окрім як творити зло [10, с. 197]. Таким чином, ми маємо доктрину яка робить людину повністю залежною від провидіння й нездатною до добровільного вибору добра. Виходить, що творити зло є „природним” для людини, а відповідно й засуджувати її за це неможливо.

Проблема передвизначеності є досить дискусійною. До певної міри її захищав Кальвін та його послідовники. На Дортському синоді (1618 – 1619) послідовники Кальвіна затвердили п'ять основних принципів щодо передвизначення: 1) цілковита зіпсованість (гріховність) людини; 2) безумовний вибір (обрання для спасіння без будь-яких умов); 3) обмежене викуплення (Христос помер тільки за вибраних) 4) незаперечна благодать (людина обрана для спасіння назавжди); 5) наполегливість святих (обраний на спасіння не може бути втраченим) [10, с. 221]. Зазначені принципи повністю підтверджують наше попереднє твердження про те, що принцип теодицеї має на меті, можливо виключно чисто інтуїтивно, перекласти відповідальність як за спасіння, так і за покарання на Бога. Цим самим людина визнається такою, що чинить зло під тиском примусу провидіння. Разом із тим кальвіністи не є послідовними у своїх твердженнях щодо природи зла та передвизначеності.

Ми бачимо, що одна теорія теодицеї вказує на те, що передвизначення діяло ще до гріхопадіння Адама, і, таким чином, на Бога покладається вся відповідальність за входження в світ зла. Інша – стверджує, що гріхопадіння відбулося із вільної волі людини і з її вини, і тільки після гріхопадіння почало діяти Божественне передвизначення – одних до загибелі, а інших до спасіння [11, с. 227]. В даній течії теорія передвизначення має найбільш фаталістичний характер. І на прикладі кальвінізму ми бачимо певну завершеність теодицеї у плані виправдання людини, а не Бога. Поставлена в такі рамки як однією, так і іншою теорією, людина, звісно, не може зарадити існуванню зла у світі. Вся відповідальність за людські гріхи перекладається на Бога, тим самим стверджується презумпція невинуватості людини. Враховуючи наведену нами точку зору, ми можемо говорити про теодицею як гуманістично спрямовану.

Гуманістичний підхід теодицеї проявляється через притаманність цьому вченню компенсаторної функції релігії у випадку, коли відповідальність перекладається на вищу, досконалішу за людину, істоту. Навіть коли наявність гріха розглядається з позицій вільного вибору людини, все одно має місце твердження про абсолютне передвизначення. Ці два положення жодним чином не заперечують гуманістичної сутності теодицеї. Заперечення гуманізму можливе лише за умови, коли висувається твердження про абсолютне передвизначення, тим самим повністю відкидається як вольова, так і дієва сторони людського існування. Незалежно від того, чи обирає людина зло, чи добро, або чинить добрі чи злі справи, вона не може претендувати на спасіння, більше того, від людини нічого не залежить, навіть сам вибір. Перечити гуманізму може сам факт існування зла, бо зло ні в якому разі не сприяє визнанню людини як особи, не є сумісним із щастям.

Незважаючи на наведений приклад заперечення гуманізму, вважаємо, що проблема теодицеї, як і у випадку виправдання Бога, так і виправдання людини в своїй основі є гуманістичною. За концепцією Бог передвизначив і спасіння людини. Воно має відбутися через його сина, який і прийшов на землю заради того, щоб спасти людей від панування гріха. За християнським віровченням Ісус прийшов на землю саме для того, щоб

спокутувати гріх Адама, який лежить на всіх його нащадках. Таким чином, людина отримала можливість за допомогою своєї волі та дій отримати спасіння і внаслідок вдосконалення у вірі наблизитись до Бога.

Підсумовуючи результати дослідження, можемо стверджувати про реалізацію його мети. Незважаючи на досить серйозні відмінності між католицизмом та православ'ям, в питанні теодицеї, як і в цілому у християнстві, існують вагомні подібності. Такими подібностями є:

- 1) Питання входження гріха та проблема зла.
- 2) Проблема свободи та відповідальності людини;
- 3) Твердження про те, що Бог є втіленням абсолютного добра та могутності;
- 4) Твердження про те, що причиною входження зла в світ винуватою є сама людина;
- 5) Роль Ісуса Христа;
- 6) Наявність легітимізуючої функції;
- 7) Наявність гуманістичної складової у теодиційному вченні.

Література

1. Абелья Петр. Этика, или познай самого себя // Человек. 1990, № 3 С. 54 – 67
2. Августин Блаженный. О граде Божием. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000. – 1296 с.
3. Антология мировой философии Средних веков и Эпохи Возрождения. / Сост. С.В. Перевезинцев. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 448 с.
4. Бердяев Н. Из размышлений о теодице // „Путь”. – № 7. – Апрель 1927 г. – С.50-62
5. Беседа с Алвином Плантингой // Вопросы философии. – 1994. – № 1. С. 149-153
6. Блаженный Августин. Творения в 2-х т.СПб.; „АЛЕТЕЯ”; К.: УЦИМ – Пресс., Т.1, 2004. – 563 с.
7. Всемирная энциклопедия: Философия / ред. Грицанов. – М.: АСТ, МН.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312
8. Гоббс Т. Сочинения в 2 томах. Т.2. М.: Мысль, 1991. (ФН.т.115).731с.
9. Добрянський С. Полянський Т. Релігійно-філософські інтерпретації поняття „зла” (на прикладі християнства) // Вісник львівського університету. Вип. 50 С. 12-18.
10. Докаш В.І. Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації: Монографія. – Київ – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 544 с.
11. Епископ Варнава (Беляев). Основы искусства святости. Опыт изложенный православной аскетики. Издательство ратства во имя святого князя Александра Невского. Нижний Новгород, 2003.
12. Закон Божий для семьи и школы. / Сост. Протоиерей Серафим Слободской. – Николо-Вознесенский монастырь, 2002. – 713 с.
13. Иоанн Златоуст. Собрание сочинений: избранные творения в 2-х т., Т.1, „Локид-Пресс”, 2006. – 415с.
14. Катехизис католической церкви. – М., Культурный центр „Духовная библиотека” 2002. – 813 с.
15. Кураев А. Диакон. Грехопадение // Человек. – 1994 – № 1. С. 13-16
16. Кураев А. Диакон. Грехопадение // Человек. – 1993 – № 5 С.5-17.
17. Кураев А. Диакон. Грехопадение // Человек. – 1993 – № 6 С.5-20.
18. Лейбниц Г.В. Сочинения в 4-х т., Т.4. – М.: „Мысль”, 1989. – 554 с.
19. Маркова Л.А. Теология в эпоху постмодернизма. // Вопросы философии, 1999, № 2., С. 109 – 127.
20. Мольтман Ю. Теология надежды. // Вопросы философии, 1999, № 2., С. 132 – 147.
21. Пьетро Помпонати. Трактаты О бессмертии души. О причинах естественных явлений или о чародействе., М.: Издательство – Наука., 1990. – 312 с.
22. Соловьев В.С. Оправдание добра: Нравственная философия. – М.: Республика, 1996. – 749 с.
23. Тіссенн Г.К. Лекції з систематичної теології. – К.: „Фарес”, 1998. – 437 с.
24. Щербацький Дмитро. Проблеми теодицеї в контексті легітимізуючої функції релігії.// Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 389-390. Філософія. – Чернівці: Рута, 2008. – 207 с., С.146-148.

Рецензент кандидат історичних наук, доцент О.А.Неприцький